

УДК 378.091.12:81'243

Смольнікова О. Г.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ОБҐРУНТУВАННЯ ФЕНОМЕНУ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Статтю присвячено актуальній проблемі сучасної педагогіки вищої школи автономному навчанню іноземних мов у контексті особистісно орієнтованого навчання. Розглядається актуальність досліджуваної теми відповідно до основних пріоритетів розвитку сучасної вищої школи. Наголошується на необхідності запозичення передового зарубіжного досвіду. Автор надає результати семантичного аналізу поняття “автономія” у розумінні вітчизняних та зарубіжних науковців з погляду різних наук. Було виявлено, що не існує вичерпного розуміння цього феномену та виділено два основні погляди на визначення цього терміну. Ця категорія розглядається автором через призму концепції автономного навчання, яка успішно розвивається в освітній галузі інших країн світу з кінця 60-х рр. ХХ ст. Визначено, що вітчизняні науковці поділяють думку західних учених щодо суті досліджуваного нами феномену, але рідко звертаються до поняття “автономія” у педагогічному контексті.

***Ключові слова:** “автономія”, “автономність”, автономне навчання.*

На сучасному етапі розвитку суспільства класичне навчання під керівництвом викладача не відповідає освітнім потребам сучасного студента. Промисловий розвиток та науково-технічний прогрес, інтенсивність інформаційних процесів, діяльність людини, яка стрімко змінюється сприяють необхідності безперервного навчання, підготовки студента, професійні якості якого відповідають сучасним вимогам, та студента, готового самостійно планувати та підвищувати свій фаховий і власний рівень, орієнтуватися у потоках інформації, часто іншомовної. На жаль, більшості сучасних випускників відповідні компетенції непритаманні.

Отже, серед основних пріоритетів сучасної педагогіки вищої школи постає проблема формування активної, вільної, самостійної особистості, розвитку стратегій самонавчання студента та забезпечення індивідуальних освітніх траєкторій у навчальному процесі. У свою чергу, запозичення зарубіжного досвіду та, відповідно, звернення до концепції автономії у навчанні, яка вже кілька десятиліть розробляється зарубіжними ученими, сприятиме реалізації цих проблем.

Концепція автономного навчання впроваджена у сучасний загальноєвропейський стандарт мовної освіти як обов'язкова мета та невід'ємний компонент оволодіння іноземною мовою. Вона розвивалася у контексті особистісно орієнтованого навчання на основі принципу гуманістичної педагогіки та психології, відповідно до ідеї саморозвитку,

самосвідомості та здатності учня приймати незалежні рішення.

Проблема розвитку автономного навчання іноземних мов викликає підвищену зацікавленість таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як С. В. Боднар, О. А. Гаврилюк, Н. С. Кіргінцева, Н. Ф. Коряковцева, Ю. В. Петровська, Т. Ю. Тамбовкина, Т. Ю. Тернових, О. О. Цивкунова, P. Benson, L. Dickinson, M. Gremmo, H. Holec, D. Little, R. Pemberton, R. Smith та ін. У центрі уваги сучасної вітчизняної та зарубіжної психології знаходяться загальні та соціально-психологічні умови питання розвитку автономності особистості (К. О. Абульханова-Славська, Л. С. Виготський, Д. А. Леонтьєв, В. О. Татенко, Т. С. Яценко, М. В. Яцюк та ін.).

Головною подією для розвитку автономного навчання у світі стала доповідь Х. Холека (H. Holec) “Автономія у вивченні іноземних мов” (1979) у Раді Європи, де автор теоретично обґрунтував та дав визначення навчальної автономії щодо вивчення іноземних мов, як “...здатність брати на себе відповідальність за своє навчання, включаючи всі компоненти цієї навчальної діяльності, а саме: визначення цілей навчання, встановлення змісту і послідовності, вибір методів і прийомів які використовуються, організацію та управління навчальним процесом з погляду часу, місця і темпу, а також оцінка отриманих результатів і всього навчального процесу” [9, с. 77]. У 1981 році ця доповідь вийшла англійською мовою у книзі під тією ж назвою, де вчений надав поради та схеми для впровадження автономного навчання в навчальний процес. У цій праці дослідник приділив увагу термінам: “навчальна автономія”, “індивідуалізоване викладання” та “самокероване навчання”, які автор вважає синонімічними. Автор особливо акцентує увагу на відповідальності учня під час автономного навчання та зміни ролі вчителя і цілей при такому навчанні.

У 1964 року була заснована міжнародна асоціація AILA (Міжнародна асоціація прикладної лінгвістики), одним з пріоритетів якої є розвиток саме автономного навчання. Ця установа відповідає за організацію щорічних міжнародних конференцій з питань навчальної автономії, проведенню майстер-класів, семінарів тощо. Іншою помітною подією для розвитку проблеми автономного навчання стало заснування Центру досліджень сучасних мов (CRAPEL) у м. Нансі (Франція) в рамках Проекту сучасних мов під егідою Ради Європи у 1971 році, який швидко став центральним місцем для дослідження і еволюції концепції автономного навчання.

У 2006 році англійський учений Ф. Бенсон засвідчив, що кількість опублікованих наукових праць з питань автономного навчання за попередні 25 років перевищила кількість видань у відповідній галузі з моменту виникнення цього феномену наприкінці 60-х рр. ХХ ст. [6, с. 21]. Цей факт підтвердив зростання інтересу до цієї тематики у всьому світі.

Аналіз вітчизняної психолого-педагогічної та науково-методичної

літератури виявив, що концепція автономного навчання незаслужено залишається поза увагою вітчизняних науковців, тоді як успішно розвивається в освітній галузі Західної та Північної Європи, Америки та інших країнах світу і навіть вважається "...словом, яке прогуділо всі вуха у 90-ті..." (D. Little). Таку ситуацію можна пояснити співвідношенням феномену автономного навчання з такими поняттями, як "самостійна робота", "самостійність", "самостійне навчання", "проектне навчання" тощо. У вітчизняній науковій літературі вони часто використовуються як синоніми. Іншою причиною можна вважати безліч інтерпретацій терміну "автономне навчання", яке часто розглядається у контексті інших педагогічних та психологічних понять.

Розглянемо визначення категорії "автономія". У філософії феномен "автономія" (від грець. *autonomia*: *autos* αὐτός – сам, і *nomos* νόμος – закон) трактується як "характеристика високоорганізованих, насамперед живих і соціальних систем, яка означає, що поведінка і функціонування таких систем визначається їх внутрішніми основами і не залежить від дії зовнішнього оточення" [1]. Протилежністю автономії є гетерономія – несамостійність, яка виявляється у наслідуванні норм і прав, які започаткували інші особи. Велика психологічна енциклопедія, під редакцією Н. Дубенюк, визначає поняття "автономія" як стадію морального розвитку, яка характеризується здатністю особистості самостійно складати чи вибирати моральні правила для свого життя та поведінки. Отже, автономність у навчанні як психологічна якість є необхідною умовою розвитку навчальної автономності студента. У Педагогічному енциклопедичному словнику термін "автономія" розглядається як індивідуальна позиція людини, її незалежність у виборі мотивів, цілей, стиля поведінки, а потреба в автономії – невід'ємна складова процесу становлення особистості [2, с. 10].

Одним з визначних дослідників, які долучилися до розвитку концепції автономного навчання, став британський учений Л. Дікінсон, який головною складовою автономності виокремлює відповідальність студента за вивчення нового і визначення сфери розподілення цієї відповідальності в навчальному процесі та визначає автономність як ситуації, у яких студент повністю несе відповідальність за прийняття та реалізацію рішень, які стосуються його подальшого навчання [8, с. 70]. У своїй книзі "Самоінструкування у вивченні іноземних мов" (1987) [8] автор проаналізував термінологію, надав декілька практичних порад щодо успішного впровадження автономного навчання, визначив сім систем для самостійного вивчення іноземної мови і процес їх застосовування під час автономного навчання, підкреслив важливість центрів самодоступного навчання (*self-access centers*) та розвинув ідею Х. Холека про необхідність

ґрунтовної методологічної та психологічної підготовки учня і вчителя до самостійного навчання [8].

Цінними для предметного поля нашого дослідження є дослідження Д. Літтл концентруючись на вивченні іноземних мов, учений описав педагогіку автономно-орієнтованого вивчення іноземних мов у руслі трьох принципів: залучення учня, правильного вибору предмету вивчення, учнівської рефлексії [10, с. 172], та тлумачив автономію, як "...здатність до незалежних самостійних дій, критичної рефлексії, прийняттю рішень". Така здатність сприяє тому, що студент практикує відповідне психологічне ставлення до процесу та змісту навчальної діяльності. За редакції Д. Літтла, було опубліковано серію збірок "Автономний учень: визначення, результати та проблеми" (1991) [10], де автор розкрив проблему навчальної автономії як освітню мету та наголосив на важливості психологічних властивостей особи, яка вивчає іноземну мову автономно [10, с. 22].

Заслуговує на увагу дослідження одного з найбільш відомих фахівців, які займаються розвитком концепції автономії у вивченні іноземних мов у західній педагогіці, британця Ф. Бенсона. Вчений виділяє три версії навчальної автономії: технологічну, психологічну та політичну [6].

За технологічним підходом навчальна автономія розуміється як незалежне від зовнішніх факторів самостійне вивчення іноземних мов поза межами навчального закладу. Студент особисто організує навчання без безпосереднього управління викладача.

Психологічна складова відображає внутрішню спроможність до самоуправління, саморегулювання та відповідальності у навчанні. В той час коли учень стає відповідальним за своє навчання, він починає його самостійно формувати.

Політичний рівень, на думку Ф. Бенсона, розкриває автономність у вивченні іноземної мови як здатність студента реалізувати самоконтроль та управління над усіма ланками і змістом навчальної діяльності. Автор наголошує на важливості саме цього підходу [6].

У статті "Автономія у вивченні іноземних мов, навчання та життя" (2012) Ф. Бенсон розглядає 3 аспекти автономії: автономія у вивченні іноземних мов, автономія у навчанні та автономія у житті. Науковець вважає, що автономне навчання іноземних мов слід розглядати у більш широкому контексті, а саме – в автономії у навчанні та персональній автономії.

На особливу увагу, заслуговує трактування цього феномену вченого У. Літтлвуда, який наголошує, що необхідною складовою автономії у навчанні є бажання та здатність діяти самостійно, що залежить від ступеня мотивації та рівня знань та вмінь студента. Дослідник визначає автономність студента у трьох аспектах: як суб'єкт пізнання, як суб'єкт

комунікації та як особистість [11, с. 82].

Інший британський учений Е. Літлджон вважає, що автономія визначає ставлення студента до навчання, викладання та самого себе. Дослідник вважає, що потрібно вимагати не просто відповіді від студента, а використовувати всі засоби для розвитку їх ініціативи та творчості [7, с. 177-194], відбувається зміна відношень між суб'єктами навчального процесу, спрямована на збільшення свободи вибору, задоволення пізнавальних потреб та можливостей студентів при вивченні іноземної мови.

На основі проведеного дослідження наукової психолого-педагогічної та методичної літератури ми дійшли висновку, що багато вітчизняних і російських фахівців поділяють думку західних учених щодо погляду на суть досліджуваного нами феномену. Вітчизняний науковець С. В. Боднар зауважує, що автономія у контексті освіти передбачає зменшення залежності індивіда від пасивних форм пізнання світу та виявлення внутрішньої незалежності особистості від непостійного або короткочасного впливу з боку викладача, що виявляється у здатності студента приймати самостійні рішення та діяти відповідно до вимог навчальної програми [3].

Значний внесок у дослідження навчальної автономії при вивченні іноземної мови зробила Т. Ю. Тамбовкина, яка розглядає автономію як внутрішню особисту незалежність студента, яка заснована на здатності самостійно керувати процесом засвоєння знань та оволодіння навичками та уміннями іншомовного спілкування [5, с. 84].

Доречними є міркування Н. Ф. Коряковцевої, яка пропонує своє тлумачення цього терміну у рамках особистісно орієнтованого навчання – “здатність суб'єкта самостійно здійснювати свою навчальну діяльність, активно та свідомо керувати нею, здійснюючи рефлексію та корекцію навчальної діяльності, накопичуючи індивідуальний досвід, відповідально та незалежно приймати кваліфіковані рішення відносно особистого навчання у різних навчальних контекстах при певному ступені відокремленості/незалежності від викладача та прийняття на себе його функцій” [4, с. 12]. Вчений вважає, що автономія є особистісною характеристикою і може розглядатися як здатність студента до прийняття рішень та показник його сформованості як суб'єкта навчання.

Отже, аналіз та узагальнення науково-педагогічних та методичних вітчизняних та зарубіжних джерел виявив, що серед науковців не існує єдиного, вичерпного розуміння феномену “автономія” у вивченні іноземних мов. Було виявлено декілька поглядів на визначення цього терміну. До першої групи належать науковці, які визначають автономію при вивченні іноземних мов, як ступінь відповідальності студента за свою навчальну діяльність (Є. Лукша, І. Насонова, Х. Холек, Л. Дікінсон, Д. Літл та ін.). Іншу думку висловлює друга група науковців, які визначають її як ступінь свободи студента при вивченні іноземної мови та яка виражається у зміні

відношень “учитель – учень” (У. Літлвуд, Е. Літлджон, Д. Трім).

Таким чином, дослідження наукових психолого-педагогічних джерел свідчить, що категорія “автономія” має своє походження з різних галузей наук і сфер діяльності: психології, філософії, педагогіки та ін. Незважаючи на різноманіття інтерпретацій, головною ознакою цього поняття є незалежність від зовнішнього примусу і здатність самостійно приймати рішення. Цей феномен має водночас як аспект незалежності, так і взаємозалежності з іншими суб’єктами навчання. У зарубіжній англійській науковій літературі ця категорія визначається одним терміном “autonomy”, тоді як у вітчизняній науковій психолого-педагогічній та методичній літературі було виявлено два терміни “автономія” та “автономність”, які часто вживаються синонімічно. Група фахівців (Н. Ф. Коряковцева, А. В. Конишева, І. М. Хмелідзе, Д. Літл) розглядають автономність як психологічну індивідуальну якість (характеристику суб’єкта), а автономію як потребу особистості у виявленні цієї якості (діяльнісна характеристика) та характеристика навчального процесу.

Результати та конкретизація базових понять дослідження дає змогу відзначити, що феномен “autonomous learning” (автономне навчання), як педагогічна категорія розглядається нами як вид навчання, під час якого студент організовує особисте навчальне середовище і систематизує свій навчальний процес, за/без (залежно від ступеня автономності) допомоги, управління, вказівок викладача і є необхідною складовою сучасної вищої освіти в Україні і світі.

Використана література:

1. Новая философская энциклопедия : в 4 т. – М. : Мысль, 2001. – Т. 3. – 692 с.
2. Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь / Б. М. Бим-Бад. – М., 2002. – С. 109.
3. Боднар С. В. Проблеми автономного навчання іноземної мови у навчальному процесі вищої школи / С. В. Боднар // Науковий вісник Донбасу. – 2012. – № 4.
4. Коряковцева Н. Ф. Автономия учащегося в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель / Н. Ф. Коряковцева // ИЯШ. – 2001. – № 1. – С. 9-14.
5. Тамбовкина Т. Ю. К проблеме автономии обучающихся иностранному языку в педвузе / Т. Ю. Коряковцева // ШШР. – 1998. – № 4. – С. 84-88.
6. Benson P. Autonomy in language teaching and learning / P. Benson. Language Teaching, 40, 2006. – P. 21-40.
7. Benson P. & Voller P. Autonomy & Independence in language learning / P. Benson & P. Voller. – London and New York : Longman, 1997. – 270 p. – P. 18-34.
8. Dickinson L. Self-instruction in language learning / L. Dickinson. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 1993. – 200 p.
9. Holec H. Autonomy in Foreign Language Learning / H. Holec. – Oxford : Pergamon, 1981. – 87 p.
10. Little D. Learner Autonomy 1: Denitions, Issues, and Problems / D. Little. – Dublin, 1991. – 175 p.
11. Littlewood W. Communicative Language Teaching / W. Littlewood. – Cambridge, 1981. – 225 p.

СМОЛЬНИКОВА Е. Г. Концепция автономного обучения иностранных языков в системе педагогики высшей школы.

Статья посвящена актуальной проблеме современной педагогики высшей школы – автономному обучению иностранных языков в контексте личностно-ориентированного обучения. Рассматривается актуальность исследуемой темы в соответствии с основными приоритетами развития современной высшей школы. Отмечается необходимость заимствования передового зарубежного опыта. Автор предоставил результаты семантического анализа понятия “автономия” в понимании отечественных и зарубежных ученых с точки зрения разных наук. Было обнаружено, что не существует исчерпывающего понимания этого феномена и выделены два основных взгляда на определение этого термина. Эта категория рассматривается автором через призму концепции автономного обучения, успешно развивающегося в сфере образования разных стран мира, с конца 60-х гг. XX ст. Определено, что отечественные ученые разделяют мнение западных ученых во взглядах на суть изучаемого нами феномена, но редко обращаются к понятию “автономия” в педагогическом контексте.

Ключевые слова: “автономия”, “автономность”, автономное обучение.

SMOLNIKOVA O. G. Concept of autonomous learning in the field of higher education language pedagogy.

The article highlights the actual problem of modern high school pedagogy - autonomous learning of foreign languages in the context of student-centered learning. We consider the relevance of the research theme in accordance to the basic priorities of modern higher education and necessity of foreign experience borrowing. The author presents the semantic analysis results of the term “autonomy” in the understanding of domestic and foreign scientists in the field of psychology, philosophy and pedagogy. It is generally accepted that there isn't an accurate understanding of the phenomenon so we define two basic explanations of this term. This category is considered through the prism of the autonomous learning concept, which has been successfully developed in the field of education of other countries in the world since the late 1960s. We determine that our scientists share the view of Western scholars in their views on the essence of the phenomenon we are studying, but rarely refer to the term “autonomy” as the pedagogical context.

Keywords: autonomy, autonomous learning, learner autonomy.

УДК 378.091.12:796-051

**Тищенко Т. Б.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**РОЛЬ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ З ВОЛЕЙБОЛУ
ДО ТРЕНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті зазначено, що діяльнісний підхід орієнтує процес формування готовності майбутніх тренерів-викладачів з волейболу до тренерської діяльності на діяльність, спрямовану на постановку і вирішення конкретних професійних завдань. Автор вказує, що діяльнісний підхід розглядається як методологічний напрям, який передбачає опис, пояснення і